

# Fontaunas da dretg romontschas

Autor(en): **Bundi, Martin**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **117 (2004)**

PDF erstellt am: **27.06.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-236871>

## **Nutzungsbedingungen**

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern. Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

## **Haftungsausschluss**

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

## Fontaunas da dretg romontschas

(Fuormas da dertgira en lungatg dalla Ligia Grischa)

*Martin Bundi*

### **Cuorta survesta dallas publicaziuns da fontaunas da dretg romontschas**

Las «Annalas dalla Societad retorumscha» han d'entschatta en-neu adina puspei dau spazi alla publicaziun da fontaunas da dretg romontschas. Cunsrients dil fatg che talas publicaziuns muntien la basa per studis approfondi dalla scienza dalla historia da dretg, han ils auturs prestau in'impurtonta lavur preparatorica. Parallelmein cun quella presentaziun ellas «Annalas» ha Caspar Decurtins publicau ina seria da fontaunas da dretg en sia «Chrestomazia» (1896–1919).

Dr. Andrea Schorta ha giu il grond meret dad edir en fuorma da cudischs las fontaunas da dretg romontschas dall'Engiadina, Val Müstair e Bravuogn/Filisur. Per gronda part ha el fatg quei cun risguardar publicaziuns ord las «Annalas» ni auters organs, per part sin fundament d'atgnas retschercas ni rimnadas. Aschia ei siu empren cudisch «Tschantamaints d'Engiadina bassa» (uordens da vischnaucas) cumparius 1965 sco ina collecziun da dudisch uordens communal denter Tschlin e Zernez, tuts stai edi pli baul en las «Annalas». 1969 ei suondau ils «Tschantamaints d'Engiadin'ota, da Bravuogn e Filisur» (secunda ediziun 1982). En quei tom ein mo ils uordens da Bever, Schlargna e Madulain vegni restampai sco els eran gia vegni edi pli baul, ils tschentaments dallas autras diesch vischnaucas ein vegni mess per l'emprema ga en stampa (per part sco variantas da tals gia publicai). Sco casa editura dad omisdus cudischs ha la Societad Retorumscha funcziunau.

Suenter quella collecziun ha Schorta priu l'iniziativa per aunc publicar ils «Statuts dallas vischnaucas da dertgira». Igl ei gartegiau ad el da schar cumparer quels documents en la retscha dalla «Sammlung Schweizerischer Rechtsquellen» sut il presidi dil president dalla commissiun per fontaunas da dretg dall'uniun svizra da giurists, professor Hans Herold. Eifer quei gremi eis ei stau pusseivel da mobilisar la finanziaziun per ina excellenta ediziun (1980–1985) en quater toms vo-

luminus: igl emprem per l'Engiadin'aulta, il secund per l'Engiadina bassa, il tierz per la Val Müstair ed in quart numnaus «Indices» sco glossari cumplessiv per ils auters treis toms e per ils dus cudischs cun ils uordens dallas vischnauncas. Schorta ha giu il susteniment da professor Peter Liver che ha mintgamai scret ina introducziun historic-constituziunala.

Quels quater toms ha Schorta giu schau cumparer sco in'emprema part da fontaunas da dretg dalla Ligia dalla casa da Diu. Cun quei haveva el signalisau che las ulteriuras fontaunas da dretg romontschas da quella ligia duessen suondar. Leutier havessen udiu ils tschentaments ni statuts da Sursès, Greifenstein (Bravuogn/Filisur), Casti, Vaz e Tumliasca sco era ils uordens communalas dallas vischnauncas ord quei territori.

En entelgientscha cun Andrea Schorta ei lu Paul Tomaschett semess vidlunder d'entscheiver a rimnar e publicar fontaunas da dretg dalla Ligia Grischa, specialmein dalla Surselva. 1975/1976 ha el publicau in plan d'ediziun sco era skizzau premissas e reglas per ina tala ediziun (Calender per mintga gi 53, 84–91, Annalas 89, III–VI). El ha silsuenter publicau ellas «Annalas» uordens da vischnaunca da Breil (1976), Medel (1977), Mustér (1980) e Schlans (1983). Alura ha quei concept e ritmus da publicaziun calau abruptamein e cattaun negina successiun pli; ei ha dau in moratorium da varga vegn onns. Singuls uordens da vischnauncas ni fuormas da dertgira ein aunc vegni publicai d'autras varts ellas «Annalas», aschia dad Andrea Schorta 1977 «Furmas da Saramantaziun» da Vaz e Tschentaments da Sarn e digl autur da quellas lingias 1998 «Tschentaments da Sagogn». Schorta ha plinavon publicau sut la specia dad uordens specials d'alp 1979 il «Cudesch d'alp Suvretta» (Samedan), 1986 documents d'alp da «Grimmels» e dil «Fuorn» (Zernez) e 1991 «Partiziun dallas alps da Puntraschigna».

### **Stan actual – ed andament futur**

Egl infratemp ha ina lavur da perscrutaziun ni rimnada da documents el rom da fontaunas da dretg, en cuntinuaziun dil concept Tomaschett (Ligia Grischa/Surselva), priu sia entschatta dapi entgins onns, denton aunc senza publicaziuns corrispudentas. Per incumbensa dalla cummissiun per fontaunas da dretg dall'uniun svizra da giurists ei lic. phil. Adrian Collenberg fatschentaus cun quella lavur

da retscherca. Igl ei da beneventar ch'ei ha dau niev moviment en caussa e che specialmein ils divers uordens communal vegls dalla Surselva vegnan erui, examinai e presentai.

Ei sedamonda ussa, co e con spert il proxim program da publicaziuns dei ir vinavon. Per Andrea Schorta fuv'ei in grond desideratum che tuts tschentaments e statuts sco era uordens da vischnauncas dalla Rumantschia – ch'ei per gronda part gia publicai, denton spargliai en differents organs – vegnessen edi en collecziuns organicas tenor igl exempel ch'el ha sez prestau per l'Engiadina. Quei patratg vala d'esser sustenius detschartamein. Egl infratemp dils davos vegn onns plaida in ulteriur argument per l'urgenza d'in tal proceder: La digren eclatanta dalla populaziun romontscha e cun quella era la sperdita da savida appartenent fatgs, usits e tradiziuns tipic romontschas; era dat ei pli e pli paucs scientifichers romontschs ch'ei aunc el cass da leger, capir, interpretar e declarar ils texts vegls historics. Sco purtadra dall'interpresa d'edir en in ritmus accelerau las fontaunas da dretg oz gia accessiblas savess la Societad Retorumantscha funcziunar, eventualmein ensemen cun la cummissiun dall'uniun svizra da giurists.

In *program provisoric d'ediziun* savess veser ora sco suonda: Treis toms cun mintgamai las suandontas parts:

1. Tschentaments ni statuts da vallada ni d'ina vischnaunca da dertgira
2. Fuormas da dertgira
3. Uordens da vischnaunca
4. ev. Uordens d'alp.

Tom I: Ligia dalla Casa da Diu. Sursès, Casti, Vaz, Tumliasca (cun risguardar aunc – aschi lunsch che documents romontschs ein accessibels – fontaunas da dretg dalla veglia vischnaunca da dertgira da Belfort, stada situada ella giurisdicziun dalla Ligia dallas X dertgiras).

Tom II: Ligia Grischa. Schons, Muntogna (Heinzenberg), Il Plaun, Trin e Flem.

Tom III: Ligia Grischa. Las vischnauncas da dertgira dalla Foppa, Lumnezia, Vuorz e la Cadi.

Enteifer in tal program d'ediziun savessen las diversas activitads actualas da retscherca ni da rinnada da documents vegnir integradas. Senza plan d'ediziun e claras perspectivas da termin resta la lavur che vegn prestada momentanmein nuncoordinada e nuntransparenta. Ei

sto scher egl interess dall'organisaziun da tempra scientifica romontscha, dalla Societad Retorumantscha, da fullar via sin quei sectur cun tut sia cumpetenzza.

### **Fuormas da dertgira – Uordens da process**

Enteifer las fontaunas da dretg dil vegl stadi dallas Treis Ligias giugavan buca mo ils Statuts ni Tschentaments ni ils Uordens da vischnaunca ina gronda rolla, mobein era ils Uordens da process ed el rom da quels era las schinumadas «Fuormas». Il pli vegl ed extendiu Uorden da process romontsch ch'ei vegnius stampaus ei la «Fuorma dilg dreig criminal da Lgiont e da la Foppa», cumponius da Jacob Casutt da Sagogn e stampaus 1731 a Cuera. Pli ni meins en correspondenza cun quei tractat stattan diversas versiuns, sco «Dreg da malafizi» (1739) e «Furmma da tschentar darchira» (ca. 1700), publicadas da Caspar Decurtins ella Chrestomazia (I), screttas el lungatg dalla Ligia Grischa e derivontas ord il territori denter la Foppa – Tumliasca e Schons. Decurtins ha plinavon giu publicau extracts digl uorden da process dalla Cadi, probabel dil tard 18avel tschentaner, sco «Orden per ilg gij de cumin», «Fuormas dils seraments», «Reglas digl menar igl dreigt» e «Fuorma u ceremonial che ven dovrau enten il cumin de la Cadi per la dertgira criminala» (IV). Plinavon ha Giachen Conrad publicau ellas «Annalas» 1927 sut il tetel «Ils tschentaments dil vegl cumin de Schons» buca mo ils tschentaments da vallada sco tals cun la renumada «Bref d'la Terra» da 1704 e «La Lista da cumin», mobein denter auter era las fuormas da «sarament», dil «process criminal», dil «process civil» e d'in «plaid de cumin». Finalmein ei aunc da regurdar alla publicaziun suranumada dad Andrea Schorta ellas «Annalas» 1977 «Furmas da Saramantaziun» da Vaz (1740/1844).

### **Il romontsch sco lungatg da dertgira**

Igl ei da supponer ch'il romontsch hagi giu da vegl enneu, quei vul gir gia el temps medial tumpriv (curretic), sia funcziun sco lungatg da dertgira. Nus possedein ord quei temps mo indezis indirects ord il spazzi dalla Rezia bassa. Atras gl'entir temps medieval para il romontsch da haver mantenienu quella funcziun, sco lungatg duvraus (praticaus da dertgira) e daus vinavon oralmein, denton buca codificaus. Lungatg scret fuva il latin e daven dil 13/14avel tschentaner il

tudestg. Dil temps dalla fundaziun dallas Ligias e specialmein dalla formaziun dallas vischnauncas autonomas da dertgira (15avel tschentaner), cu il lungatg lunsch ora il pli preponderont el Grischun era aunc il romontsch, fuva quel era presents ella practica linguistica da dertgira. El cass dalla Foppa selai quei deducir d'ina sentenza dalla dertgira dils 15 dalla Ligia Grischa a Trun dils 30 d'avrel 1528: Als dus vischinadis da Valendau e Versomi era sin lur giavisch vegniu lumbiu dad instituir ina atgna dertgira pintga, suenter che quels havevan argumentau che tier els seigi la gronda part dalla populaziun da lungatg tudestg, ferton ch'ins fetschi ella Foppa dertgira bunamein diltut en romontsch! Quei fatg demuossa ch'il diever dil romontsch sco lungatg politic e da dertgira fuva en Surselva – e probabel era el Grischun central – aschi bein e schi baul presents ella pratica e veta da mintga gi sco ell'Engiadina; la differenza schai mo el fatg che l'Engiadina posseda pli vegls documents a scret ch'il nord dil Grischun.

Sco lungatg scret da dertgira il pli vegl el territori renan ei sesviluppada ina versiun ch'ins numnava il *lungatg dalla Ligia Grischa* e che vegneva duvraus e secrets specialmein ellas regiuns dalla Foppa, Flem, Trin, Tumliasca, Muntogna e Schons. El ha giu sia tgina ella canzlia dalla Ligia Grischa a Glion. Daven dall'entschatta dil 16avel tschentaner ha gliend scolada ed erudita funcziunau leu sco scarvons e svilup-pau ina atgna scola da scriver ch'ei daventada directiva per la gronda part dalla Ligia Grischa. Umens che han per part giu gudiu ina scola-zion humanistica sin universitads renomadas, mantenevan da Glion anora ina corrispondenza extendida cun persunas digl entir stadi grischun e lunsch sur quel or. Sur pli liung temps el 16avel tschentaner han representants dalla famiglia Jochberg da Sagogn ademplier quella funcziun. In da quels, Gallus II, astgass esser staus igl autur dalla descripziun romontscha digl usit popular dil «Litgun da Sagogn» entuorn 1571, in manuscret che resplenda era il lungatg da dertgira actual dil temps e ch'ei probabel in dils pli vegls documents romontschs renans insumma (cf. Annalas 1998).

### **Uffecis ella vischnaunca da dertgira ni el cumin**

Las 52 vischnauncas da dertgira dil stadi vegl dallas Treis Ligias, savens numnadas «Cumin», fuvan dil territori enneu da differenta grondezia, ed aschia fuva era la cumposizion persunala da lur uffecis da regiun tier regiun differenta. Mintga «Cumin» era ina republica per sesez



e disponeva d'ina atgna legislativa, d'ina executiva e dertgira. La *legislativa* representavan ils umens digl intschess che serimnavan mintga emprema dumengia da matg alla schinumnada «tschentada da cumin» (mastralia, cumin; Landsgemeinde); cheu elegevan ils votants ils officials da lur cumin, denton era – el cass dalla Ligia Grischa – lur deputai alla dieta dalla Ligia a Trun ni allas assembleas dalla dieta federala a Glion, Cuera ni Tavau. Cheu havevan ils officials era da dar giu quen e plaid e fatg sur da lur operar politic ni sco derschaders. En cass da basegns urgents saveva la «tschentada» vegnir convocada da tut temps. L'*executiva e giudicativa* (Cussegl da cumin, Obrigkeit) existeva d'in cussegl d'umens da diember variont (per ex. Lags 12, Foppa 18, Schons 20) plus il mistral. Quei gremi fuva aschilunsch in cussegl politic ch'el haveva da menar atras las elecziuns el cumin e ch'el haveva da funcziunar sco intermediader (transmissiun) denter las Ligias ed il collectiv politic dil cumin (la tschentada), quei vul gir ch'el haveva da suttametter tuttas damondas d'impurtonza dalla politica dalla tiara al pievel, dumandar quel per siu meini e dar quel vinavon allas instanzas federalas, u a scret ni per mauns da ses deputai allas dietas. La funcziun principala da quei cussegl fuva denton la *giurisdicziun*. En emprema lingia fuvan ses commembers derschaders. Els senumnavan «geraus», perquei ch'els havevan «engirau» (vegl: «girau») all'entschatta da lur uffeci dad ademplir lur duers gestamein. La dertgira dils 18 per ex. en la Foppa fuva la dertgira gronda ni criminala; ella haveva da dar sentenzias ni «truament» en fatgs penals tochen tier la peina da mort. Sco segn exterior dall'autorità dil cumin sur veta e mort steva en liug exponiu dil territori la fuortga; tschep (buora) e fuortga (Stock und Galgen) representavan ils simbols dalla pussonza giuridica. Sco dertgira civila funcziunava in gremium pli pign, recru-taus pilpli ord ina part dils commembers dalla dertgira penala; il cumin saveva era esser dividius en pliras dertgiras civilas.

Parsura dad omisduas parts da dertgira era il *mistral* (mastral). El stueva impunder duront siu onn d'uffeci da bia temps e breigias pil cuminesser e purtar gronda responsablada, denton possedeve el el cass d'in bien andament era honor e respect, specialmein en sia funcziun supplementara sco politicher e delegau allas dietas federalas.

El cumin dev'ei sper mistral e geraus (derschaders) aunc ils treis uffecis da scarvon, fiscal e salter. Il *scarvon* haveva d'assister a tuttas sesidas dil cussegl e da dertgira e da redeger in protocol sur tuttas tractandas. El stueva s'obligar da far sia lavur cunscienziusamein e da

mantener bein en salv actas e cudischs da prorocol e plinavon da tener secret tochen en fossa quei ch'era destinau sco secret. – Fetg sensibels e da grond'impurtonza fuva gl'uffeci da *fiscal* (Seckelmeister). Quel haveva buca mo da sefatschentar cun il quen da cumin, cun entradas ed expensas, mobein en emprema lingia da funcziunar sco accusader public visavi alla dertgira penala. Siu plogn fageva el sin fundament da pretensiuns ni tgisas da cunvischins, las qualas el stueva examinar bein avon che presentar ellas allas dertgiras. En siu engirament haveva el d'empermetter d'esser nunpartischonts e d'adina setener vid la verdad. – Il *salter* (Weibel) fuva in survient dil mistral en quei senn ch'el haveva da far da currier cun correspondenzas ni cun ir a clamar tschentada, radunonza da cussegl ni da dertgira. El s'obligava da tener per sesez las informaziuns ch'el retscheveva.

Ord la documentaziun che nus schein suondar seresultan en fuorma concreta ils pensums e las responsablads dils differents officials da cumin.

### **In per fuormas da regents, d'officials e da dertgira en lungatg dalla Ligia Grischa**

El sistem politic da milissa dil Grischun midavan ils uffecis fetg spert, en cuorts intervals, da principi mintg'onn, denton savevan ils officials vegni reeligi. Aschia vegnevan beinduras umens elegi che havevan strusch in'idea pli exacta da lur uffeci. Per che quels tals sappien el mument decisiv, il gi dall'elecziun ni d'entrada en uffeci, silmeins empau co discuorer e proceder, sesvolver e sedemanar, existevan schinumadas «Fuormas». Quei eran texts representativs per ils divers uffecis, exempels co igl official sappi tener siu plaid ni arver sia perioda d'uffeci ni co menar las sesidas. Specialmein per il mistral existevan e circulavan biars manuscrets da fuormas, aschia era co el stoppi proceder cun igl engirament dils auters officials.

L'elecziun dallas «Fuormas» che nus schein suandar cheu deriva dad actas digl archiv da stadi grischun ch'ein tochen oz aunc buca publicadas. Ellas portan negin datum – cun excepziun da dus manuscrets – e negin num da liug ni autur, paran denton da derivar tuttas ord il 18-avel tschentaner ed ord il territori denter la Foppa e Schons, spirontamein dalla Ligia Grischa, forsa era ord Tumliasca. Il 18-avel tschentaner ei staus schidengir il temps «par excellence» d'ina renaschientscha romontscha, silmeins sil camp dil lungatg scret. Biars sta-



tuts e tschentaments d'aulta vegliadetgna, secrets pli baul en tudestg, vegnan redigi ussa en romontsch, e novs documents vegnan secrets ed edi per romontsch, schibein davart da privats sco era davart dil stadi (vischnauncas da dertgira, Ligias).

Las pliras «Fuormas» abstractas che duevan survir sco exempel als officials fuvan redigidas da plevons. Conform al spért dil temps exercitava la baselgia el 18-avel tschentaner aunc adina ina grond'influenza sil stadi, sepresentava ella sco istanza morala che accumpignava ed observava igl operar dallas persunas politicas. La baselgia adempleva aunc adina siu uffeci da guardian (Wächteramt) visavi al stadi. Ils officials acceptavan en general la cussegliaziun morala davart dils survients dil plaid da Deus.

En quei senn e spért ei la «*Fuorma cur ün passa ent ilg Uffici da Mastral*» (I) concepida. Il nievèlegiu mistral dei cunfessar modestamein ch'el hagi en sesez buca encuriu igl uffeci, mobein ch'el seigi vegnius clamaus leutier muort la veglia dil Segner. Essend el aunc giuvens e nunversaus, roga el tiel Segner per agid e susteniment el star avon ad in aschi grond pievel. Ei suonda ina referenza al retg Salomon, igl engraziament als cunvischins per lur cunfidonza ed igl apel ad els da haver cumpassiun cun sias fleivlezas e ses muncaments. Lu vegn aunc igl um da stadi grec, Solon, citaus cun siu renviament: «Cu ils vischins obedeschan a lur «Oberkeit» ed igl «Oberkeit» obedescha als tschentaments, stat ei bein cun in cumin.»

Pressapauc el medem tun ei «*Unn'otra Fuorma enten sumlgionta caschun*» (II) tenuta. Cheu vegn gia all'entschatta renvieu al renumau politicher e filosof roman, Cicero, che ha giu getg: «Sefar meriteivels per *la Republica*, per il beinstar e cuminetel da sia tiara, patria ni cumin, ei denter tuttas caussas humanas la pli renumada ed excellentissima.» Perquei dei mintgin sedar breigia da survir tenor meglier saver e puder a siu cumin. – Il nieveligiu mistral ha ord ils numnai motivs seschau cunventscher d'acceptar l'offerta dil pievel, schebein ch'el ei cunscients da sias munconzas. E tenor cussegl dil grond caubaselgia Augustinus vul el sespruar da viver endretg ed undreivlamein e da vegnir tier pli gronda sabientscha. Leutier e il «Regiment» ina buna scola. E puspei cun connex a Cicero che gi: «La cultira dalla Republica ei gronda, cheu ha in ina cuorsa aviarta tier laud ed honor» sedeclara el beinvulents da far sias obligaziuns schi bein sco pusseivel e survir a tuts. Cun agid da Deus e la pazienza dils cunvischins visavi a sias

fleivleziass spera el d'operar en favur dil cumin e da cumbatter malgi-  
stia ed interess privats che prendan surmaun.

Il «*Plaid da saramentaziun*» (III) circumscriva igl act d'engirament  
ch'il nieveligiu mistral, gest saramentaus, proceda enviers ils niev-  
elegi derschaders ed officials dil cumin. Interessant ei ch'ei vegn di-  
scurriu cheu d'in cumin «ni scafiment», in'expressiun che vul bein gir  
«uorden statal». Il mistral cunfessa ch'el seigi aunc giuvens ed hagi ne-  
gin'experientscha e sappi perquei buca «cunderscher» (conderscher =  
exequir) igl act da saramentaziun sco il basegns damondi. El suppli-  
chescha perquei ils versai derschaders che han gia repetidamein fatg  
part digl act da saramentaziun d'esser indulgents, sch'il cuntegn da  
quei ch'el dumbra si ei buca en mintga risguard perfects.

Els siat puncts ch'el prelegia allura e lai engirar ils derschaders, em-  
permettan quels da promover laud ed honor dil Tutpussent e sustener  
parvendass e scolas; da mantener ils dretgs, las libertads (e «frietads»)  
ed il néz dil cumin e dallas cuminas tiaras (las Treis Ligias) sco era ils  
uordens e tschentaments; da promover, «demchiar» (ereger) e car-  
schentar il bien e da punir e castigiar («handriar e strufiar») il mal; da  
vuler esser babs a vieuas ed orfans, schurmegiar e defender els en lur  
dretgs, seigi cun vugadar ni cun dar cussegls; da prevegnir donns e  
cuosts e metter giu e supprimer dispetas («spans e dabats»); da vuler el  
cass ch'ei gartegia buca sin via da mediaziun da supprimer dispetas,  
far obedientscha al camond dil salter e cumparer alla dertgira, tedlar  
leu premuradamein («fliziameng») il plogn e la risposta dallas perde-  
tgas, consultar las scartiras e la finala dar il truament tenor il sara-  
ment prestau senza mirar («urdar») sin negina qualitat dallas persunas:  
Buca seschar influenzer da bein- ni da malvuglientscha, d'amicezia ni  
d'inamicezia, da car ni da nausch, da mieds ni da duns, dad aur ni  
d'argien ni da negina outra caussa che savess menar naven dalla via  
dalla gistia tier quella dalla malgiastia; plinavon da tener secretas las  
caussas secretas e purtar quellas cun sesez tochen en fossa, denton da  
«palentar» e scuvierer las caussas ch'ei da palentar.

El document sur dallas «*Qualitads necessarias dils regents*» (IV)  
vegnan, sebasond sin loghens e sentenzias dil Testament vegl, quater  
vertids essenzialas mintgamai attribuidas ad ina colur significonta.  
Aschia stat la colur cotschna per la tema da Deus, l'alva per l'innocen-  
za, la melna per la gistia e la blaua per la buontad e misericorgia. – En  
quei text e medemamein el suandont cun las «*Quater fuormas da pro-  
cess*» (V) che derivan omisdus ord la plema da Gieri Wieland da Casti

(Schons) e ch' ein datai cun 1797, s'accumuleschan relativmein biars germanissem, da plirs ch' els ulteriurs texts. Aschia discuora igl autur per ex. dil «cierd da la cruna» (Zierde), d'esser «flissli e frindli», da se-schar «bequemen» (dar suenter, rugar per perdun) e da «furdriar» (fördern), da «gabs e tschenks» (Gaben und Geschenke), dil «luft» (vent), digl «oberkeit», da «vaibels» e «seckelmeisters», da «glieff ad hanur» (Glimpf und Ehre) e. a. v. «Pru'lgieut» ei da capir sco «prusa» ni honesta glied, persunas ch' ein capavlas da dar perdetga. Dar en il «vandel» era ina pusseivladad da reducir in process d'ingiuria tier ina mediaziun, suenter ch' igl inculpau haveva rugau per perdun avon perdetgas. Savens vegn discurre dalla bitgetta («bachietta», «bachetta»), in fest special ni scepter, absolutamein necessaris per mintga act da dertgira: il simbol dalla pussonza, autoritad e posiziun dominonta digl uffical.

In'ulteriura «*Fuorma da sarament*» (VI) va parzialmein parallel cun il text III, completescha quel denton en divers graus. Aschia cuntegn ella denter las obligaziuns da sarament d'in mistral ni derschader in per puncts supplementars: En gl'emprem punct han ils ufficals da s'obligar da buca mo survir a laud ed honor da Deus e promover scolas e parvendas, mobein era da defender la vera cardientscha, il plaid da Deus ed ils survients da quel sco era da sustener spendas e calustrias. Punct 8 preveda ch' els seigien tier cass da stumadira clamai da far lur obligaziun per pagaglia ordinaria. E punct 9 pretenda ch' els restien tier spartgidas en tuts graus nunpartischonts e fetschien gistia cun l'in sco cun l'auter, cun igl jester sco cun il dumiesti, cul pign sco cul grond, cul reh sco cul pauper, cul niebel sco cul nunniebel. – Pli-navon ein cheu ils saraments dils ulteriurs treis ufficals descrots, numnadamein dil *Scarvon*, dil *Fiscal* (Seckelmeister) e dil *Salter* (Vaibel), sco indicau el capetel sur dils «Uffecis».

Finalmein suonda aunc ina «*Fuorma da metter giu ilg uffici da Mastrab*». Quei tetel munta buca dad «eleger giu» in mistral, mobein in exempel d'in plaid da cumiau ch' in mistral partent tegn avon la tschentada, s'adressond al pievel da cumin. Il mistral selegra che siu temps d'uffeci ei passaus bein, denton alleghescha el en moda mudesta che quei seigi stau pusseivel mo grazia agl agid da ses cunvischins: Sch'el ha saviu sglular el «lufft» en aultas sferas, sche han ses cunburghais empristau ad el las alas; Fuva beinenqual esch pusseivels d'arver mo cun difficultads, sche ha sia glied dau la clav leutier; Ha el astgau esser deputau ni ambassadur dil cumin e cheutras urbiu honor e respect, sch' ei quei buca stau muort ils merets da sia persuna, mobein

per amur dall'autorità dil pievel dil cumin. Perquei exprima el siu fervent engraziament a ses cunvischins e paleisa da buca vuler embli-dar la grazia da Deus che ha cun sia divina provedientscha pertgirau el e sia gliud. – Cuntegn e fuorma da tals plaids da cumin pon bein tunar jester en las ureglias da contemporans e mintgaton parer dad es-ser nunsincers e forsa schizun glisners: da sias uras han els segir mun-tau in sustegn per ils officials e contonschiu la finamira didactic-pe-dagogica el dialog necessari denter las autoritads ed il pievel.

## **Fuormas d'uffecis da dertgira (18-avel tschentaner)**

### **I. Fuorma cur ün passa ent ilg Uffici da Mastral**

Ault dichiai, beinhonorai, sabis a prudents singiurs, S. Mastral ad antir cusselg!

Sco er honoraus, hundreivels a chars vaschins, amigs, cumpars, fau-turs a promoturs!

Vi ver antalleg generalmeng tuts a particularmeng ün a scadin suen-ter sieu merit, stand, cunditiun a clumada enten la quala el ei, cun tutta reverentia a debit respect ca jou dei purtar a vus.

Vus veits frieu la sort; mo ilg Senger l'ha faig curdar sin mei. Jou vi gir: Chi sunt jou Senger! A chei ei mia casa ca ti mi has clumau chou tiers. Ti sas ca jou sunt juvenis a bucca sufficientis da star avont a mia casa, nungir a tontas casas ad ün schi grond pievel. Mo damai ca ti mi has mess si quei fasch, schi vens er a ver ilg sen da gidar purtar quel. Ca ti fetschas quei vi jou rugar tei sco Salomon: Dai a mi, tieu fumelg, ün cor c'antalligig a sappig regier tieu pievel ad antalligig chei bien a mal ei; chei surveschig tiers tieu laud, temporal a perpetten beinstar da quest hundreivel vaschinadi a cumin.

Mes honoraus singiurs a chars vaschins, vossa charezia ad amur vi da mei, vus pudess dar da crer pli ca jou na possig far: Vus saveits gie ca quella hanur ha sia gronda lavur, ca dumonda ün hum da pli antal-leg a scientia ca jou na seig. Vessas faig pli bein da leger or ün ca vus savess manar pli bein a taness ilg chiamun d'ilg carr da vies regiment ch'el bucca dess anturn.

Jou vus angrazch par tonta cunfidonza ca vus musseits vi da mei: Mo jou vus rog er ca vus lejas ver cumpassiun cun mias fleivleziyas, gi-

dar quellas a metter or en bunna part mes muncaments. Purteit mei, jou vus, suenter sco las caschuns sa presentan.

Vein tuts ün sen da promover ilg laud da Deus ad ilg cumin itel da niess hundreivel vaschinadi, schi ven Deus a cumondar a sia benedic-tiun esser cun nus a secundar tuts noss cusselgs a faigs.

Nus laschein vangir andument quei ch'ün d'ils sabis, numnadameng Solon, ha gig: Lura stat ün cumin bein, cur ils vaschins ubadeschan a lgi Oberkeit ad ilg Oberkeit als schentaments d'ilg cumin. Mes hono-raus singiurs a jou, lein suenter tut niess saver a puder taner si voss dregs, buns urdens a schentaments; mo vus taneit si nus, raspetteit sco ünna urdinatiun da Deus a nus figei ubadienscha en tuttas hun-dreivlas a pusseivlas caussas, schi ven ei ad ir bein, sco vus a nus lein.

(Archiv statal grischun. Scartiras privatas A 163, f. 11b-14b)

## II. Unn' outra Fuorma enten sumlgionta caschun

Cicero, ün numnau a zunt plidont hum da Rumma, scriva tenter outras bellas caussas a sententias er questa: Tenter tuttas caussas humanas ei questa la pli numnada ad excellentissima: sa far valer bein par la Republica, quei ei p'ilg beinstar a cumin itel da sia terra, patria ner cumin.

Cuntut duvess minch'ün metter quei fliss dad amprender tont ch'el savess survir ad ün H. cumin. Un ca metta fliss da taner bein casa, mussa la charezia vi da sia dunna, uffonts a parents; mo ün ca sa flis-segia da survir bein ad ün cumin, dat d'ancanuscher ch'el stat bein, schi sto minch'ün er star bein.

Par quella caschun mi hai jou laschau surplidar da prender si quella gronda hanur a lavur ch'ün hundreivel cumin mi ha offert. Bucca ca jou mi dettig da crer tont sco jou savess survir bein, oreifer ün auter (vus saveits a jou sent mia fleivlezia a nunpussonza), mo par mussar la velgia ad anquirir la caschun da far quei tont sco jou poss a sai.

Jou hai amprieu dad ün pardert a prus mussader, numnadameng Augustinus, ca scriva: Quei ei ünna bunna velgia, cura ca nus griein da viver andreg a hundreivlameng a da vangir tiers la pli gronda sa-bjenscha. Pli bunna scola aber da vangir chou tiers ei ilg Regiment. Par quei gi Cicero puspei: La cultira da la Republica ei gronda. Chou ha ün unna averta cursa (unna via bella) tiers ilg laud ad hanur.

Par quei sai jou ün grond grau a mes honoraus singiurs ad ad ün antir hundreivel vaschinadi, ca vus mi veits aviert la porta da vangir tiers quei ca jou possig mussar mia bunna velgia da survir a tut ilg cumin a da mi mussar ün voluntier survient da tuts.

Deus dettig a mi la grazia da far quei ch'el vult a quei ca po survir tiers ilg temporal a perpetten beinstar da nies H. vaschinadi.

Jou rog tuts ca vus lejas cumpatir a mias fleivleziass a metter or enten bien mes muncaments, mi gidar a star tiers nua ca vus vaseits ca raschun ad ilg cumin less pitir, malgastia a privat interess ver surmaun: par ca viess agid seig mia autoritad a mia autoritad ün cunfiert als buns ad ünna temma als mals. Schi ven Deus ad esser cun nus a nagin puder far ancunter nus.

(Archiv statal grischun. Scartiras privatas, A 163, f. 15a-17a)

### III. Plaid da «samentaziun»

Bein sabis sig. Mastrals sco er vus mes hundraus sig. Tut ün antir ludeivel cumün vi münchün ver numnau a revereu enten sieu stand a dignitat suenter vies meritar a mia obligatiun.

Ilg ei buca cun meins ca jou antaliy ün ludeivel cumün ni scafiment da dar ner taner avont a vus mes honoraus sig. ilg sament, ilg qual jou saj buca da cunderscher sco ilg basengs dumonda. Parchei ca vus ei cunaschent ca jou sunt juven a haj nagina experientia ne enten questa ne enten outras causas.

Mo damai ca las qualittads da vus mes H. S. ein a mi bein cunaschentas ca vus esses S., ils quals veis ratschiert ilg sament beras gadas a saveits pli bein chei quel cumporta a conten ca jou sapchig dumbrar si, scha vi jou ver resalvau ca quei ca jou veng a dumbrar si a gir ei sin via a quei ca jou veng a munchantar dei valer a pagar tont sco ei fus gig a taniou avont.

1. Vangits pia a far ün sament tiers Deus a la S. Trinitad ca vus leigias ilg laud a la hanur da Deus sieu S. plaid a survetsch sco er parvendas a scolas taner si, promover a far ir vinavont suenter vies melger saver a puder.
2. Vangis a girar ca vus leigas dregs, frietads, libertads a nitz dilg cumün a da cumünas terras sco er buns urdens a schentaments muntaner a taner si suenter vies melger saver a puder.



3. Pilg tierz vangits a girar ca vus legias ilg bien promover, demchiar a carschentar ad ilg mal taner sut, handriar a strufiar da tut vies puder a saver.
4. Pilg quart vanyds ad angirar ca vus legias esser babs a vieuas ad orfans, legias quels scharmiar ad defender nua cha els an buns dregs, ei seig cun ugadar ner cusselg dar, sco vus lessas chei vangis faig cun vus a ils vos, scha vus fussas enten lur stailg.
5. Milsanavont vangids er a girar ca vus leigas far avont dons a custs a meter giu spans a dabats era suenter vies melger saver a puder.
6. Pli vangits er a girar ca scha ei lavassen si spans a diferentias a dispitas ca pudessen buca vangir lugadas senza gi a dreg, schi legias cur vus vangits cumandi dilg vaibel far buna ubadenscha, leias era tadlar fliziameng d'in ploing a rasposta a pardictias, scartiras a tut quei ca ven manau enten dreg a leigias lura dar vies trovament par vies girau sarament senza urdar sin nagina qualidad da las parsunas, sonder leigas schar ne par beinvulgienscha ne par malvulgienscha, ne par amicitia ne inamicitia, ne par char ne par leid, ne par miez ne duns, ne par aur ne par argient, ne par nagina causa ca vus pudess manar giu da la via da la gistia sin la via da la malgistia, mo leigias dar vies trovament par vies girau sarament.
7. Item vangids er a girar ca vus leigias causas secretas taner secretas a purtar secretas cun vus antroquen enten la fossa, a causas las qualas en da palantar leigias era palantar a scuvierer era par vies girar.

(Archiv statal grischun. Scartiras privatas A 160 / 1. – Aschunta d'auter maun: «Milsanavont vangits er ad angirar ca vus legias cu ca vus vangisses clumai dilg vaibel tras scafiment dilg mastral er servir, sejgi par gi ner par noig, scha leigas far ubadischa a vangir nautiers» ...).

#### IV. Las qualitäts necessarias dils regents

##### *Titulus promore Domine*

Nus ligin Exodus 26 ca Deus cumonda a Becalael ad Ahaliab chi deian far enten ilg tabernakel ün vel cun da 4 sorts calurs cun seda cotschna, alva, melna a blaua, questas nus malegian giu zund bi las qualitäts nechessarias da ludeivels regents ad oberkeits.

La *calur cotschna* munta la tema da Deus, la qualla stat a lgi reg pli bein ca la pli custeivla scarlata, ella eis ilg ciert da lur crunas, ilg maun

cha meina bein ilg septer; ella ilgs fa sabis enten lur cunselgs, frindlis enten lur plaids, magieivels enten lur damanonza. La temma da Dieus ei nizeivla tiers tuttas caussas ad ha l'amparmaschun enten questa a l'otra vitta; ella mussa da far tut quei cheis a da chiar lgi tschiel plascheivel a chieus a nizeivel a lgi patria. Nua ca tuttas otras vartids fan ün anij, schei a la temma dilg Senger ilg pli custeivel diamant lient; ün regent senza temma da Dieus eis ün spinasch ca consumescha er ils pli custeivels ceders dilg culm da Libanon, mo ün ca temma Deus ei sumlgiont a la vitt, a qualla legra cun ils ses buns frigs Deus ad ils carstiauns.

La *calur alva* dad dantallir l'inocentia dilgs regs chels deigian (ir) avant a lgi pievel cun buns exempels a quoutras bagiar lur subiets: bucca dar scandal, mo ir avont cun ünna pusseivla damanonza, ünna casta flur driza sia calur suenter ilg reg. Da la mar vengig ch'ella sacumodig suenter ilg luft: scha quel ei plascheivel, scheis la mar er queda, scha quel aber eis muanteivel, schei la mar er malruasseivla, a schi cur ilgs regents tingian char la gistia cun pasch ad observen ils schentaments, scha fa er ilg pievel quei. Daventa aber ilg cuntrari dilg manaschi, schei er trenter ilg pievel forza antiert, scuvanginscha, cunfugion; da tutta sort disurden adven a quels ca datten schandel.

La *calur melna* munta la gistia dilg reg, la quala vult chi vingi do a minchin quei chi oda, a Dieus ilg ses survesch ad a lgi prosem quei ca Deus lgi ha cunparchieu. Samuel dumbra ilg pievel a bagia ün altar (1 Sm. 7), aschia dei ilg oberkeit ansemal la gistia cun la temma da Deus: questas en las pichias dilg beinstar d'inna terra. Ad ei stad bucca senza raschun schrit: nua ch'ilg ei gistia, cou ei pasch. Aber senza raschun gi ün hum pardert: pardert eis ilg mund nut oter chin morder, cuvel da morders. La gistia ei rigina a singiur da tuttas vartids. Ils gists vingian a tarlgischar sco ilg sullelg ent ilg raginavel da lur Bab (Math. 13), els vingian ad avdar sin ilg ses soing culm (Hos. 15).

La *calur blava* munta la buntad a misericorgia dils regs. Ils sacerdots vangevan lgiamprim unschi cun üelli a lura springi cun saung; ilg ölli munta misericorgia ad ilg saung gistia. Cun amadus questas vartids dei ilg oberkeit esser fito, sco ei erra ün gists ad in Salvader (Zach. 9.92). Schia sto ün temprar la gistia, cun tafradad a temma terner en urden, parchei chi ha num: Beai ean ils gists ad ils buntadeivels, parchei chels vingian ad artar la terra (Mal. 54).

(Archiv statal grischun. Scartiras privatas A. 746. – 1797 dals 22 favrer.)

## V. Quater fuormas da process

### *a) Furma da dar ilg frog da la bachetta*

Aults bein a dichiaus, bein nobels a bein sabis singiurs!

Ilg ei bucca cun da meins ca ilg gi d'ier ner quels passaus ei vangieu pru'lgieut tiers mei ad han gariau par gi a dreg; hai aschia iou or da debat dad ufici bucca savieu far cun da meins ca dar ent gi a dreg ad hai numnau ilg gi sin oz; ussa par'ei cha quella pru'lgieut seian avont ilg maun a garegian cha ei vengig tanieu dreg. Cuntut scha amper'iou vus NN., scha bein iou possig ratscheiver la bachieta par a questa prulgieut schar davantar ilg dreg, ca vus leias sisur ancanuscher quei cha ei vus sumelgia dreg a pilg sarament.

### *b) Furma da cumandar ünna pardechia ca ha bucca ilg sarrament*

Veits antalig vus NN. ilg ei questas parts ca tiran vi da vus par pardechia. Cuntut scha vus cumond jou pardichia ca vus dueias far adaviert quei ca vus ei da saver, nua ca las parts lessen bucca sacuntentar, ca vus pudeias cun ün sarament cunfermar ca ilg vos gir seigig la vardad. Lascheit dar dantalir a lura scheit.

### *c) Furma da dar ent ilg vandel*

Scha vus vessas gig anqual caussa cunter glieff ad hanur dad ilg NN., scha veias bucca gieu dreg a veias surgig a faig antiert a rugeias par pardun.

### *d) Furma co ilg derschader dei amparar ilg mussader ilg truament suenter ilg vandel*

Vollen enten ilg num da Deus. Ilg ei avont ampo stau si questa part ner ilg NN. cun ansemel ils ses hundreivels amigs ad han vullieu manar ün ploing cunter ilg NN. parvia da plaids ca duvevan esser spargies cunter sieu gliss ad hanur, mo tras plidar ent da mes hundraus singiurs han ei laschau ir giu cun ün aber vandel ner enten bangiamaint. Bucca en els da ludar ca els han sa offendieu cun plaids, mo da ludar ean els ca ei han salaschau bequemen naguta tont meins, schi sto ei auncalura esser ün trovament. Si sur co ancanuscher questas

parts posan bein star giu da quels plaids a ca quels plaids possan purtar nagin don vida lur gliff ni vid lur hanur. Ca vus duveias sissur ancanuscher quei ca ei vus sumelgia dreg a pilgez sarament.

(Archiv statal grischun. Scartiras privatas A 746. – Aschuntau per tudestg: «Durch mich geschrieben Georg Wielland von Casti in der loblichen Landschaft Schambs. Anno 1797, den 3. Februar.» Ei suonda aunc ina poesia digl autur per romontsch:

«O quont sagir viva ilg carstaun  
ca sa buc schel ei morts damaun,  
a pir scha chrei el aunc gugent  
ca sia mort sei lunsch navent.  
Ilg giuven gi: iou viv bers ons.  
Ad ilg malsaun: iou viv aunc tonts.  
Ilg velg: ach aunc in on alur,  
a buc ün veza siou erur.»

«Parchei cunbragias ti mieu cor?  
– Cuntut par ver vantira.»

«Taragorda dilg tes Scafider enten la tia juvantenna,  
aunc ils mals gis ad ils ons vurregian nau tiers.»

*Jerij Wielland 1797.)*

## **VI. Fuorma da sarament d'in mistral, scarvon, fiscal (Seckelmeister) e salter (Weibel)**

Pilg amprim. Vangits vus a far in sarament tiers Deus la S. Trinitat, da promover a firdriar ilg laud a hanur da Deus avont tuttas caussas, suenter vies melger saver a puder, da promover, taner si a defender la vera cardienscha, ilg plaid da Deus ad ils survients da quel, sco era baselgias, scolas, parventas a spendas, calustrias a tut quei ca tucca tiers ilg survetsch da Deus.

Pilg auter. Da taner si dregs a frietads dilg cumin a la libertad ca nus vein artau da nos pardavons.

Pilg tierz. Vieuas ad orfans da gidar, defender a scharmigiar, ei seig cun cussilgiar, vugadar ner sin autras guisas a graus suenter vies melgier saver a puder.

Pilg quart. Vangits ear ad angirar, ilg mal ad ils mals da cassar, ilg bien aber ad ils buns da damchiar, defender a scharmiar.

Pilg tschung. Vangits ad angirar tut quei ca ven avont a vus, ei seig a bucca ner tras scartiras, ca fuss da palissar ad offniar deigias palissar ad offniar; quei chei da taner secret leigias taner secret a purtar cun vus enten la fossa.

Pils sis. Vus vangits ear ad angirar ca cura ca vus vangits dumandai dad un Mastral, leigias far buna ubadienscha, ad enten dreg leigias fli-siameng tadar sin ploing, rasposta a scartiras a lou speras dar vies tru-vament par vies sarament.

Pils 7. Vangits vus ad angirar, scha vus vangisses tarmess oreifer ilg cumin en fatschentas da cumin a da la terra, scha leigias vus nagut au-ter cussilgiar a handliar ca quei ca survescha tiers nitz a beinstar d'ilg cumin a da la terra, ad era tuttas caussas d'inpurtonza purtar anavos ad offniar a lgi oberkeit ad lgi cumin.

Pils 8. Vangits vus era ad angirar schei vangis da far üna stumadira, schi leigias vus far par vies sarament a par pagailgia ordinaria.

Pils 9. Vus angireits er tuts spans a dabats a dispittas da metter giu a lugar amigeivlameng a senza dreg, a silg mender cust a don suenter vies saver a puder. A sch'ina dispitta pudes bucca vangir lugada ami-geivlameng senza dreig, scha leigias vus trovar par vies sarament. A schei vangis sin vus da dar üna sparchida, schi seigias vus tuttaviva ad en tuttas caussas nunpartischouns, a far cun lin sco cun l'auter, cun ilg jester sco cun ilg dumiestj, cun il pitschen sco cun ilg grond, cun ilg rich sco cun ilg pauper, cun ilg niebel sco cun ilg nunniebel, a quei leigias schar ne par car ne par leid, ne par beinvulgienscha ne par mal-vulgienscha, ne par aur ne par argient, ne par gabs ne par tschenks, par nagina caussa ca pudes manar giu da la via da la gistia sin la via da la malgistia, mo dar vies trovament par vies sarament.

Vus *Scrivont* vangits er a far ün sarament dad esser ün flissig a nun-partaschoun scrivont, flissig cun protocolar a nudar si, ei seig ilg ploing, rasposta, pardechias a trovaments ad autras caussas. Ca vus leigias taner ils protocols a scartiras ca vangissan dilg oberkeit ner dilg cumin messas amouns, taner en bien guvern a secret, a cura ca ei ven da legiar, scha leigias legiar suenter ilg bustab.

Vus *Seckelmeister* vangits ad angirar ca vus deigias esser ün flissig a nunpartaschoun Seckelmeister, dar bein adaig sin tuts surpassaments dils cumondaments da Deus, ad er dils tschentaments da cumin, sin tuttas chisas anpruar da vangir sin la vardad, purtar avont algi ober-

keit, lou far cusseilg a cun lur cusseilg plonscher ancunter quels ca han falieu, par ca ilg mal vengit tanieus sut ad ilg bien furdriau.

Vus *Vaibel* vangits er a far ün sarament dad esser ün ubiedi vaibel, da cumandar cura ca vus vangits dumandai dad ün mastral, scha leigias far buna ubadienscha, ei seig cun cumondadas a scumondadas ner en autras caussas enten ilg cumondar ad ordeiffer quei, a quei ca ei da taner secret eara taner secret.

Cuntut da far quei, scha vangits a taner si treis dets da vies moun dreg a gir a mi suenter enten questa guisa:

Quei ca jou vus hai tanieu avont a bucca, da pung en pung, leias far salvar a far vangir suenter vies melger saver a puder a bunafei a senza nagin malart, schi pilgver vus gide Deus a la S. Trinidad.

(Archiv statal grischun. Scartiras privatas A 160 (2).)

## VII. Unna fuorma da metter giu ilg uffici da Mastral

Un ca bugent carga, bugent er scarga. Mei vev'ei lagrau da puder esser ün fideivel servitur da quest niess hundreivel cumin: bucca par quei ca jou haig saveu survir a lgi oreifer ün auter, mo ca jou vess caschun da mussar mia bunna velgia da far tut quei, tras ilg qual ilg hundreivel vaschinadi pudess esser gidaus. A mi veits laschau l'hanur, vus veits ghieu la breigia a lavur. Hai jou savieu sgular ent ilg lufft da cusselgs aults, schi mi veits vus amparstau las alas. Fov'ei dad arver anqual isch da difficultad, schi mi veits dau la claf dad arver. Hai jou enten num da quest hundreivel cumin faig ilg mess, schi hai jou ratschiert tutta hanur a respectt, bucca par amur da mes merits a mia parsunna, mo par amur da vossa autoritad.

Parquei vi jou ver angrazchiau da tut mieu cor par tutta hanur, amur a favur ca vus tuts, mes honoraus signurs ad ilg antir ludeivel cumin mi veits mussau. Jou ad ils mes duvein quei bucca metter en amblidanza. Lein rugar ilg tutpussent Deus ch'el velgig continuar sia soinchia grazia vi da vus a rasar ora las alas da sia divina providenzia sura da vus, ca nagin mal vus possig tuccar a nagin bien vus bandunar, antroqua ca tuts essas lugai enten viess perpetten ruvaus a laud a gliergia da niess grond Deus. Amen.



Jou sai a cunfess era mias fleivleziass ca vengian a ver faic bers muncaments, ils quals jou vus rog ca vus lejas metter or enten bunna part a sco vus veits faig antroqu'an uss, aschia las lejas er chou d'anvi curclar cun ilg manti da vossa buntad a charezia.

Ussa ced jou quella hanur ad ün auter, ilg qual ven a ver la sort da Deus a la cuida da mes hon. signurs ad ün antir lud. cumin. Deus seigig cun ils voss cusselgs ad ils drizig tiers sieu laud ad ilg beinstar temporal a perpetten da nus tuts a dad ün a scadin.

(Archiv statal grischun. Scartiras privatas A. 163, f. 17b-20a)